
ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ἢ ΛΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017-2018

ΤΕΥΧΗ 62-63

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΛΟΓΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017-2018

ΤΕΥΧΗ 62 -63

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΤΑΓΕΙΡΩΝ

Αλ. Σβώλου 10 – Θεσσαλονίκη, Τ.Κ. 54622 Τηλ.–Fax: 2310226170
www.ilechalkidiki.gr email: ilechalkidiki@gmail.com

Επιστολές, εμβάσματα:

«Ιστορική και Λαογραφική Έταιρεία Χαλκιδικής»

Αλ. Σβώλου 10, Θεσσαλονίκη 54622 Τηλ. & Fax: 2310 226 170

www.ilechalkidiki.gr - email: ilechalkidiki@gmail.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Προέδρου της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής (Ι.Λ.Ε.Χ.), Δρ Βασιλείου Ν. Πάππα	7
ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ	
Πρόλογος Προέδρου Ι.Λ.Ε.Χ., Δρ Βασιλείου Ν. Πάππα	11
Jan Zozulak <i>Η πρόσληψη της αριστοτελικής σκέψης στο Βυζάντιο και οι Ευρωπαϊκές αξίες</i>	
Χρήστος Π. Μπαλόγλου <i>Ο Αριστοτέλης περί οικονομικής κρίσεως</i>	25
Αλεξάνδρα Π. Ντότσικα <i>Η έρμηνεία τοῦ ἀριστοτελικοῦ ποιητικοῦ νοός ἀπό τήν ἀρχαία ὑπομνηματιστική παράδοση (Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς, Θεμίστιος, Ἰωάννης Φιλόπονος)</i>	42
Γεώργιος Α. Τσουκαλάς <i>Ο Αριστοτέλης περί της έννοιας της συνειδήσεως</i>	53
Γεράσιμος Ρεντίφης <i>Γνώση και πάθη κατά τον Αριστοτέλη</i>	69
Κωνσταντίνος Καλαχάνης <i>Αριστοτελικό σύμπαν και σύγχρονη κοσμολογία</i>	81
Αρχιμ. Αρίσταρχος Γκρέκας <i>Πρόσληψη και χρήση του Αριστοτέλη στην Κολυβαδική Παράδοση του 18ου αιώνα</i>	88
Βικτώρια-Θεοδώρα Αχιλλεύ-Γαϊτανά <i>Η ανάγνωση των αριστοτελικών πραγματειών από τους Πατέρες της Ορθόδοξου Καθολικής Εκκλησίας. Η περίπτωση του Πατριάρχη Φωτίου</i>	100
Βασίλειος Μπετσάκος <i>Ελληνιστικές αποχρώσεις στην ηθική διδασκαλία των Ηθικών Μεγάλων (του Αριστοτέλη)</i>	106

Ηλίας Βαβούρας <i>ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον διὰ τὴν σωτηρίαν: Φύσις, ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι στον Αριστοτέλη καὶ τους Πυθαγορείους</i>	119
Μαρία Χρίτη <i>Αριστοτέλης καὶ γλώσσα: σύμβαση, συμφωνία καὶ οικειότητα στην ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία</i>	127
Κωνσταντῖνος Πιτένης <i>Ἡ χαϊντεγγεριανὴ πρόσληψη τῆς ἀριστοτελικῆς οντολογίας</i>	139
Μαρίζα Δημητρακοπούλου <i>Φύσει δουλεία στον Αριστοτέλη. Ἐρμηνευτικές προσεγγίσεις</i>	147

ΗΜΕΡΙΔΑ

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Πρόλογος Προέδρου Ι.Α.Ε.Χ., Δρ Βασιλείου Ν. Πάππα	159
Χρήστος Α. Αραμπατζής <i>Ἡ Μικρά Ἀσία ὡς λίκνο του φιλοσοφικοῦ λόγου</i>	163
Χρήστος Π. Μπαλόγλου <i>Διανοούμενοι καὶ ηγεμόνες στα Πολιτικά του Αριστοτέλους</i>	167
Χριστίνα Σίνου <i>Αριστοτέλης καὶ Μικρά Ἀσία - Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του φιλοσόφου κατὰ τὴν παραμονή του στην ἐνρύτερη περιοχή του ἀνατολικοῦ Αἰγαίου</i>	187
Στάθης Πελαγίδης <i>Τὰ δεινοπαθήματα των Ἑλλήνων στις περιοχές τῆς Νικομήδειας καὶ Νικαίας (Καλοκαίρι του 1920)</i>	201

ΗΜΕΡΙΔΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΕΠΙΤΙΜΩΝ ΜΕΛΩΝ Ι.Α.Ε.Χ.

Πρόσκληση - Πρόγραμμα τῆς Εκδήλωσης	216
Προσφώνηση του Προέδρου τῆς Ἱστορικής καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Χαλκιδικῆς (ΙΛΕΧ) Δρ. Βασιλείου Ν. Πάππα	221
Χαιρετισμὸς του Προέδρου του Αυστραλιανοῦ Ἰνστιτούτου Μακεδονικῶν Σπουδῶν (ΑΙΜΣ), Καθηγητῆ Αναστασίου Μ. Τάμη	223
Χαιρετισμὸς τῆς Ὑφυπουργοῦ Ὑπουργείου Μακεδονίας-Θράκης Μαρίας Κόλλια-Τσαρουχά	225
Διάλεξη του Καθηγητῆ του Πανεπιστήμιου Δυτικῆς Αυστραλίας John Melville Jones με θέμα: Ἡ ΡΩΜΑΪΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	227

Παρουσίαση του τιμωμένου Prof. Michael John Osborne , Ακαδημαϊκού, τ. Πρύτανη του Πανεπιστημίου La Trobe, από τον Πρόεδρο της ΙΛΕΧ Δρ. Βασίλειο Ν. Πάππα - Επίδοση Επαίνου	235
Παρουσίαση του τιμωμένου Prof. John Melville Jones , Καθηγητή, Ιστορικού του Πανεπιστημίου Δυτικής Αυστραλίας, από τον Γενικό Γραμματέα της ΙΛΕΧ Δρ. Νικόλαο Μερτζιμέκη - Επίδοση Επαίνου	244
Παρουσίαση του τιμωμένου Prof. Anastasios Myrodis Tamis , Καθηγητή του Πανεπιστημίου Notre Dame, από τον Καθηγητή Θεολογίας του Α.Π.Θ. και Έφορο Βιβλιοθήκης της ΙΛΕΧ Χρήστο Αραμπατζή - Επίδοση Επαίνου	250
Κλείσιμο της εκδήλωσης από τον Αναπληρωτή Καθηγητή Ιστορίας του Α.Π.Θ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη	254
Συμπερασματικές παρατηρήσεις	256

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Γέρων Μάξιμος Μοναχός Ίβηρίτης, (Νικολόπουλος) <i>Ὁ ἐκ Μπερόβης τῆς Μακεδονίας Ἅγιος Νέος Ὁσιομάρτυς Γαβριήλ Ἰβηρίτης, ἀθλήσας μαρτυρικῶς ἐν Κυδωνίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὴν 3ην Ὀκτωβρίου 1922</i>	261
Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης <i>Οι δωρεές βιβαρίων από τον Δεσπότη των Σερρών Ιωάννη Ούγκλεση προς τις Μονές Μεγίστης Λαύρας και Βατοπεδίου στην περιοχή της Βιστωνίδα</i>	273
Α. Ι. Θαβώρης <i>Αρχαϊσμοί νεοελληνικών ιδιωμάτων στη Χαλκιδική</i>	293
Χρήστος Π. Μπαλόγλου <i>Προτάσεις χωροταξίας και πολεοδομίας κατά τον Αριστοτέλη</i>	300
Αλέξανδρος Παπαζάκας <i>Η πιστωτική δραστηριότητα κατοίκων της Χαλκιδικής με τη Μονή Παντοκράτορος κατά την Οθωμανική περίοδο (1750-1799)</i>	326

Μοναχός Κοσμάς Σιμωνοπετρίτης

ΟΙ ΔΩΡΕΕΣ ΒΙΒΑΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΕΣΠΟΤΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΙΩΑΝΝΗ ΟΥΓΚΛΕΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΜΟΝΕΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΚΑΙ ΒΑΤΟΠΕΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΙΣΤΩΝΙΔΑΣ

Είναι γνωστό ότι ο Ιωάννης Ούγγλεσης δώρισε το 1371 στις Μονές Μεγίστης Λαύρας και Βατοπεδίου δύο βιβάρια στην περιοχή της λίμνης Βιστωνίδας και των Πόρων. Οι δωρεές αυτές έγιναν κατά την ίδια επίσκεψη του ηγεμόνα στο Άγιον Όρος τον Απρίλιο του 1371, με αφορμή την εκστρατεία που θα ξεκινούσε τον Σεπτέμβριο του ίδιους έτους για την εκδίωξη των Τούρκων από την Ευρώπη και η οποία κατέληξε στην ήττα και στον θάνατό του στην περίφημη μάχη του Τσιρμέν, ανήμερα της εορτής του προστάτη αγίου του Ιωάννη του Θεολόγου (26 Σεπτεμβρίου 1371).

Στην συγκεκριμένη μελέτη δεν θα μας απασχολήσουν οι δωρεές των δύο βιβαρίων γενικά, αλλά θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε, όσο μας επιτρέπουν τα μέχρι τώρα γνωστά δεδομένα, την θέση στην οποία βρισκόταν το βιβάριο που δώρισε ο Δεσπότης των Σερρών στην Μονή Μεγίστης Λαύρας σε σχέση με το βιβάριο που δωρίζεται στην Μονή Βατοπεδίου, και να διορθώσουμε ορισμένες ανακρίβειες που εμφανίζονται ως προς το θέμα αυτό στην σύγχρονη βιβλιογραφία.

Ο πρώτος εκδότης του εγγράφου για την δωρεά στην Μονή Μεγίστης Λαύρας Μ. Lascaris γράφει σχετικά με την τοποθεσία του βιβαρίου: «Υπό την *σλαβική ονομασία (Golemi Vasilik) πρέπει να κρύβεται ένα ελληνικό τοπωνύμιο, όπως Μεγάλο Βασιλικό (βιβάριον), το οποίο δεν κατάφερα να εντοπίσω στην λίμνη, η οποία φέρει σήμερα το όνομα Βιστωνίδα (στα τουρκικά *Buru gölü*)...»¹. Πραγματικά το συγκεκριμένο τοπωνύμιο δεν έχει διασωθεί σήμερα στην περιοχή, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολος ο ακριβής εντοπισμός του. Ο Lascaris επίσης στην περιληπτική μετάφραση του εγγράφου μεταφράζει την τοποθεσία του βιβαρίου στα γαλλικά ως «à Porou». Αν και δεν σημειώνει την λέξη *lac* «λίμνη», χρησιμοποιώντας όμως την λέξη *Porou*, αφήνει να εννοηθεί ότι πρόκειται για την λίμνη της Πουρού, δηλαδή την Βιστωνίδα. Από τότε φαίνεται ότι η ταύτιση της τοποθεσίας όπου βρισκόταν το βιβάριο με την λίμνη της Βιστωνίδας πέρασε ως δεδομένη στην σύγχρονη βιβλιογραφία, ώστε, όταν το 1982 η S. Ćirković επανεκδίδει μία γαλλική μεταφραστική απόδοση του εγγράφου στο πλαίσιο της σειράς *Archives de l'Athos XI*, να προσθέσει στην απόδοση της*

¹ M. Lascaris, «Deux “Chrysobulles” Serbes pour Lavra», *Recueil de Chilandar* 1 (1966), 11.

τοποθεσίας του βιβαρίου και την λέξη «λίμνη» (*lac de Porous*)². Αντί όμως να χρησιμοποιήσει το τοπωνύμιο *Porou*, όπως ο Lascaris, προτιμά το ακριβέστερο *Porous* (με -s), που είναι αυτό που ακριβώς έχει και το έγγραφο.

Συνέπεια αυτών ήταν ότι κανένας ερευνητής μέχρι σήμερα δεν έθεσε τον προβληματισμό τί ακριβώς εννοεί ο ηγεμόνας, όταν χρησιμοποιεί για την τοποθεσία του βιβαρίου το τοπωνύμιο *Porus*, αλλά θεωρείται αβασάνιστα ότι εννοείται η λίμνη «Βιστωνίδα». Μάλιστα κάποιιοι ερευνητές έφτασαν στο σημείο να υποστηρίξουν ότι «από ιστορικά στοιχεία φαίνεται ότι ο ίδιος ως άνω σέρβος ηγεμόνας, το έτος 1371 δώρισε άλλο βιβάριο της λίμνης στη Μονή Αγίας Λαύρας, γεγονός που αποδεικνύει ότι δεν δώρισε στην Ιερά Μονή Βατοπεδίου τη λίμνη Βιστωνίδας»³.

Αναλυτικά το πρωτότυπο σλαβονικό έγγραφο γράφει: «и дарова(х) въ вшитѣль прѣс(вє)тиѣ Б(ογο)родице Лаврьскиѣ виваѣ ловище х Порхсѣ рекомо Голѣми Васили(κ)», δηλαδή «και δώρισα στη Μονή της Λαύρας της Υπεραγίας Θεοτόκου το Βιβάριο που βρίσκεται στους Πόρους, το οποίο λέγεται Μεγάλο Βασιλικό»⁴. Η τοποθεσία του βιβαρίου, που δωρίζεται στην Μονή Μεγίστης Λαύρας, προσδιορίζεται ως «х Порхсѣ» (*u Poruse*), δηλαδή «στους Πόρους». Χρησιμοποιείται ένας εμπρόθετος προσδιορισμός, που αποτελείται από την σλαβονική πρόθεση **х** που δηλώνει στάση σε τόπο (αντίστοιχη της ελληνικής «εις»), το τοπωνύμιο «**Πορχε**» και την κατάληξη -ѣ της αιτιατικής πτώσης στα σλαβονικά.

Τόσο στο σημείο αυτό, όσο και σε όλο το έγγραφο, δεν υπάρχει η λέξη «λίμνη», αλλά μόνο ο αόριστος προσδιορισμός «στους Πόρους». Το έγγραφο της Μεγίστης Λαύρας διαφέρει ουσιαστικά από το αντίστοιχο έγγραφο δωρεάς προς την Μονή Βατοπεδίου, δεδομένου ότι στο τελευταίο η δωρεά αφορά σαφώς τη λίμνη, καθώς υπάρχει η φράση «την λύμνην (sic) της Πορούς»⁵. Η φράση «λίμνη της Πορούς» υπάρχει και στον λίγο προγενέστερο ορισμό του Ιωάννη Ούγγλεση, που εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 1369, με τον οποίο χαρίζει στην Μονή Βατοπεδίου ποσότητα 120 υπερπύρων από την λίμνη της Πορούς. Η λέξη λίμνη, στο συγκεκριμένο έγγραφο, επαναλαμβάνεται δύο φορές: «ίνα χαρίσητ(αι) αὐτη ἀπο τ(ῆς) λήμνης τῆς Ποροῦς πρὸς) τ(ῆν) τηαῦτ(ῆν) σεβα(σμίαν) μον(ῆν) τοῦ Βατοπεδίου ποσώτита τινὰ (ὑπερ)π(ύ)ρων, ὥστε λαμβάνην αὐτὴν κατ' ἔτ(ως) ἀπο τ(ῆς) δηλωθήσης λήμν(ης)...»⁶.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, όταν τα έγγραφα της γραμματείας του Ιω-

² *Actes de Lavra IV*, Archives de l' Athos XI, Paris 1982, σλαβικά έγγραφα, αρ. 3, σ. 180.

³ Απόψεις των αρχαιολόγων Κωνσταντίνου Τσουρή και Σταυρούλας Δαδάκη, που καταγράφονται σε δικαστικές αποφάσεις σε σχέση με το ιδιοκτησιακό καθεστώς της λίμνης Βιστωνίδας, βλ. π.χ. Εφετείου Αθηνών 3259/2015, 52.

⁴ M. Lascaris, *όπ.π.*, 12-13.

⁵ J. Lefort, V. Kravari, Chr. Giros et K. Smyrlis (επιμ.), *Actes de Vatopedi II, de 1330 à 1376*, Archives de d' Athos XXII, Παρίσι 2006, αρ. 137, σ. 368.

⁶ *Actes de Vatopedi II*, *όπ.π.*, αρ. 133, σ. 354.

άννη Ούγγλεση αναφέρονται συγκεκριμένα στην λίμνη της Πορού, χρησιμοποιείται ταυτόχρονα το προσηγορικό «λίμνη» και όχι απλά το τοπωνύμιο «Πορού». Κατά συνέπεια η απουσία της λέξης «λίμνη» από το σλαβονικό έγγραφο για την Μεγίστη Λαύρα δύσκολα θα μπορούσε να εξηγηθεί ως συμπτωματική.

Συνεπώς πρέπει να εξετάσουμε τί ακριβώς εννοεί ο ηγεμόνας των Σερρών, όταν αναφέρει το τοπωνύμιο *Porus*. Για τον σκοπό αυτόν είναι απαραίτητη η αναφορά στην ιστορία και ετυμολογία των τοπωνυμίων της περιοχής. Μέχρι σήμερα γίνεται καθολικά αποδεκτό ότι η ονομασία της λίμνης προέρχεται από την ονομασία της βυζαντινής πόλης *Πόροι*, που βρισκόταν στην είσοδο της λίμνης. Το βυζαντινό οικωνύμιο *Πόροι* με τη σειρά του ανάγεται στο ελληνικό προσηγορικό *πόρος* «πέραςμα», καθώς στο σημείο εκείνο βρίσκονταν οι στενοί «πόροι» (περάσματα), οι κεντρικοί λιμνοθαλάσσιοι δίαυλοι ανάμεσα στο σημερινό Πόρτο Λάγος και στη νησίδα Αντά Μπορού, στο στόμιο της Βιστωνίδας, με τα οποία η λίμνη επικοινωνούσε με την θάλασσα και τα σκάφη μπορούσαν να μπαίνουν από την θάλασσα στη λίμνη και αντίστροφα⁷. Παρότι όμως η ετυμολογία αυτή για την ονομασία της λίμνης είναι αναμφισβήτητη, ωστόσο δεν έχει εξηγηθεί γιατί η λίμνη ονομάζεται *Μπουρού* και όχι *Πόροι* ή (των) *Πόρων*.

Το σλαβικό όνομα της πόλης *Πόροι* από τη βυζαντινή περίοδο μέχρι σήμερα είναι *Poros/Porus*⁸. Το σλαβικό οικωνύμιο *Poros/Porus* μπορεί εύκολα να αναχθεί στην αιτιατική του βυζαντινού *Πόροι*, με βάση την εξέλιξη: *εις Πόρους* > σλαβ. *Porus*. Είναι πράγματι γεγονός ότι την εποχή που εκδίδεται το έγγραφο (1371) στα ελληνικά βρισκόταν σε χρήση το οικωνύμιο *Πόροι* για την δήλωση του κάστρου-πόλης, το οποίο βρισκόταν στην είσοδο της λίμνης (στα τουρκικά *Καραγάτς*, σημερινό *Πόρτο Λάγος*), καθώς σε πατριαρχικό έγγραφο που εκδίδεται μόλις μία δεκαετία μετά (23 Νοεμβρίου 1381) και αφορά τον Μητροπολίτη Περιθεωρίου Δωρόθεο, εμφανίζεται το οικωνύμιο «*πύργος των Πόρων*» («*περιορισθείς όρισμῶ τοῦ κρατίστου μου καί ἁγίου μου αὐτοκράτορος εἰς τὸν πύργον τῶν Πόρων*»)⁹. Η προέλευση τοπωνυμίων από την (εμπρόθετη) αιτιατική της ελληνικής, που ήταν και ο πιο συχνός τύπος του τοπωνυμίου που άκουγαν οι μη ελληνόφωνοι ομιλητές, είναι φαινόμενο συχνό στις βαλκανικές γλώσσες, πβ. *εις Νίκαιαν* > τουρκ. *İznik*, *εις την Πόλιν* > τουρκ. *İstanbul* κ.λπ.

Από την ονομασία της πόλης το δάνειο από τα ελληνικά στα σλαβικά οικωνύμιο *Porus* επεκτάθηκε στα σλαβικά και για την δήλωση της λίμνης στους δίγλωσσους πληθυσμούς της περιοχής της Ροδόπης (σλαβόφωνους / ελληνόφω-

⁷ Βλ. και Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ΚΠΕ Βιστωνίδας, Σέλινο Ξάνθης 2009, 5.

⁸ Βλ. π.χ. G. Skrivanić, «Ο *južnim i jugoistočnim granicama srpske države*», *Istorijski Časopis* 11 (1960), 7-8.

⁹ F. Miklosich- I. Müller, *Acta et Diplomata Graeca medii aevi* 2, Bonn 1862, αρ. 353, σσ. 37-39.

νους). Είναι εξάλλου γνωστό ότι, στον 14ο αι., ζούσαν στην περιοχή του Περιθεωρίου, τόσο μέσα στο κάστρο των Πόρων, όσο και ευρύτερα στην περιοχή της Ροδόπης, και σλαβόφωνοι χριστιανικοί πληθυσμοί, οι οποίοι στην περίοδο της τουρκοκρατίας εν μέρει εξισλαμίστηκαν και αποτέλεσαν τους γνωστούς «Πομάκους», και εν μέρει παρέμειναν χριστιανοί. Οι τελευταίοι είτε αφομοιώθηκαν από τους ελληνόφωνους πληθυσμούς είτε διατήρησαν το σλαβικό ιδίωμά τους και στις ανταλλαγές των πληθυσμών, μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, μετανάστευσαν στη Βουλγαρία¹⁰.

Εφόσον λοιπόν ήταν διαδεδομένος ο τύπος *Πόρουσ/ Porus* στην περιοχή για την δήλωση της λίμνης σε καθαρά σλαβόφωνους ή σε δίγλωσσους (ελληνόφωνους-σλαβόφωνους) πληθυσμούς, με το πέρασμα του χρόνου πέρασε και στα ελληνικά ως αντιδάνειο για τη δήλωση της λίμνης, αφού η λέξη είχε αποσημασιολογικοποιηθεί, δηλαδή είχε αποσυνδεθεί από τη σημασία «πέραςμα» της ετυμολογικής βάσης *πόροι*. Εννοείται φυσικά ότι η ίδια αποσημασιολογικοποίηση είχε γίνει ήδη με το πέρασμα του τοπωνυμίου στα σλαβικά). Ταυτόχρονα επανααναλύθηκε¹¹ στα ελληνικά και η κατάληξη -ς, η οποία, από κατάληξη αιτιατικής πληθυντικού, θεωρήθηκε ως η κατάληξη της γενικής ενός θηλυκού ουσιαστικού σε -ού: της *Πορού-ς*. Στη συνέχεια κατ' αναλογία προς τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ού, γεν. -ούς (π.χ. *αλεπού*, [της] *αλεπούς*), πλάστηκε η ονομαστική *Πορού*. Επίσης στο τοπικό βόρειο ιδίωμα είχαμε στένωση του /o/ σε /u/ (*Πορού* > *Πουρού*) και ηχηροποίηση του /r/ > /b/ κατά την συνεκφορά *τη-ν-Πορού* > *τη-μ-Πορού*, με αποτέλεσμα να προέλθει στα ελληνικά το τοπωνύμιο *Μπουρού*, το οποίο στη συνέχεια πέρασε και στα τουρκικά ως *Buru*. Η αλλαγή γένους σε θηλυκό (η *Μπορού*) αντί για αρσενικό (οι *Πόροι*) οφείλεται σε επίδραση του υπερωνύμου *λίμνη*.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι το τοπωνύμιο *Porus* στα σλαβικά αρχικά δήλωνε την πόλη *Πόροι* και την περιοχή της, και όχι την λίμνη. Αυτό αποδεικνύεται και από την πρώτη εμφάνιση του τοπωνυμίου *Πορού* στα ελληνικά

¹⁰ Για την παρουσία σλαβόφωνων μέσα στο κάστρο της «Μπαρού», δηλαδή των Πόρων, το σημερινό Πόρτο Λάγος, μας πληροφορεί το 1470 ο Ενετός αιχμάλωτος Αντζολέλλο που πέρασε από εκεί, βλ. Γ. Βογιατζή, «Οι πληροφορίες του Ενετού Τζοβάν Μαρία Αντζολέλλο για τη Θράκη κατά το έτος 1470 και η σημασία τους για τη γνώση της πρώιμης οθωμανοκρατίας στο θρακικό χώρο», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 8 (1996), 23-26 και 32-33, του ίδιου, *Η πρώτη οθωμανοκρατία στη Θράκη*, εκδ. Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη 1998, 366. Επίσης για τους σλαβόφωνους στις περιοχές της Μπουρούς και ευρύτερα της Ξάνθης βλ. Ph. Kotzageorgis, «A Greek Source Regarding the Islamization of the Population of the Mountainous Region of Xanthi (Mid 16th C.)», *Περί Θράκης* 2 (2002), 293-297, Μ. Μελιρρτόν, «Περιγραφή της θεοσώστου επαρχίας Μαρωνείας», *Θρακική Επετηρίδα* 1 (1980), 75-77 κ.λπ..

¹¹ Για το φαινόμενο της επανανάλυσης ή λανθασμένης τομής (γαλλικά *fausse coupure*) βλ. Π. Κυρανούδη (μον. Κοσμά Σιμωνοπετρίτη), *Μορφολογία των τουρκικών δανείων της ελληνικής γλώσσας*, διδ. διατρ., έκδ. Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2009, 87, 115, 146, 203-204, 217, 250-255, 383, 429 κ.λπ., όπου και βιβλιογραφία.

στον Ιωάννη Καντακουζηνό, για να δηλώσει όχι την λίμνη, αλλά την παραθαλάσσια περιοχή της, όταν εξιστορεί ένα περιστατικό που συνέβη πιθανόν τον Αύγουστο του 1332: «*Συμβέβηκε δέ βασιλέα τε κατά τὰ Κουμουτζηνά πόλισμα τῆς Θράκης οὐ πολὺ ἀπωκισμένον τῆς θαλάσσης αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ Ἀμούρ κατά τὴν Ποροῦν παράλιον τῆς Θράκης χώραν καταντικρὺ Κουμουτζηνῶν τὴν ἀπόβασιν ποιήσασθαι*»¹².

Δηλαδή η Πορού περιγράφεται από τον αυτοκράτορα Ι. Καντακουζηνό ως παραλιακή περιοχή της Θράκης¹³, κείμενη απέναντι από την σημερινή Κομοτηνή (βυζαντ. *Κουμουτζηνά*), στην οποία πραγματοποίησε απόβαση ο τότε σύμμαχος του Τούρκος Ομούρ¹⁴. Παρόμοια χρήση για την δήλωση της θαλάσσιας περιοχής του κόλπου της Βιστωνίδας εμφανίζει το τοπωνύμιο και στα τουρκικά, στο κλασικό εγχειρίδιο ναυσιπλοΐας του Πιρί-Ρεΐς (16ος αι.), το οποίο αναφέρεται σε *κόλπο Μπουρού (Buri)*, ενώ, όταν πρόκειται να αναφερθεί στην λίμνη, χρησιμοποιεί την ονομασία *Buri göli* (= *Buru gölü*), δηλαδή «λίμνη της Μπουρούς», προσθέτοντας πάντα το προσηγορικό *göl* «λίμνη»: «*αν πρέπει να φτάσουν με μεγάλο πλοίο στον κόλπο Μπουρού, να προχωρήσουν κατά τα ανοιχτά της θάλασσας, γιατί απο τις δύο πλευρές τα νερά είναι ρηχά. Το μέρος αυτό ονομάζεται Καράαγατς. Κατά κει βρίσκεται η λίμνη Μπουρού που είναι πολύ πλούσια σε ψάρια. Στο έμπα της λίμνης στήνουν δίχτυα για να ψαρέψουν*»¹⁵.

Έτσι λοιπόν το τοπωνύμιο *Porus* στο σλαβικό έγγραφο της Μεγίστης Λαύρας, χωρίς ειδικό προσδιορισμό ότι πρόκειται για τη λίμνη, δεν δηλώνει υποχρεωτικά την λίμνη, αλλά η ορθή ερμηνεία του είναι ότι δηλώνει την πόλη *Πόροι* ή την

¹² Ιωάννου Καντακουζηνού, *Ιστορία*, I 470, 22, βλ. και Στ. Κυριακίδη, «Τό Βολερόν», *Βυζαντινὰ Μελέται* IV, *Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 3 (1939), 302 σημ. 1, P. Soustal, *Thrakien (Thrake, Rodope und Haimimontos), Tabula Imperii Byzantini* 6, έκδ. Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών, Βιέννη 1991, 412.

¹³ Ο Στ. Κυριακίδης («Θρακικά ταξείδια: Μπορού, Καλέ, Αναστασιούπολις, Περιθεώριον», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος* 1931, 209) ταυτίζει την Πορού του Καντακουζηνού με την «Μπορού, το νησάκι δηλαδή, όπου είναι χτισμένα τα λίγα σπίτια του περιήμου ιχθυοτροφείου της Θράκης, ακριβώς αντίκρυ στην είσοδο, στον Πόρο της λίμνης, απ' όπου πήρε και το όνομα. Είναι δε πολύ κοντά στο Λάγος, μόνο δύο χιλιόμετρα». Ωστόσο, είναι φανερό ότι στον Καντακουζηνό το τοπωνύμιο έχει μία ευρύτερη χρήση για την παραθαλάσσια περιοχή της λίμνης και όχι μόνο για την είσοδό της. Γεγονός είναι ότι και ο Κυριακίδης θεωρεί πως το τοπωνύμιο δεν δηλώνει την λίμνη, αλλά την λιμνοθάλασσα έξω από αυτήν.

¹⁴ Αυτός είναι και ο λόγος που τα *Tabula Imperii Byzantini* (P. Soustal, *Thrakien*, *TIB* 6, 412-413) κατατάσσουν την εμφάνιση του τοπωνυμίου Πορού στον Καντακουζηνό όχι στο λήμμα «λίμνη της Πορούς» (*Porus limne*), αλλά στο λήμμα για την πόλη Πόροι (*Poroi*), παραθέτοντας ως πρώτη εμφάνιση του τοπωνυμίου Πορού για την δήλωση της λίμνης αυτήν του βατοπεδινού εγγράφου του 1369.

¹⁵ Δ. Λούπης, «Ο Πιρί Ρεΐς (1465-1553) χαρτογραφεί το Αιγαίο», εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1999, 169, 177-178, και χάρτης 55b.

ευρύτερη περιοχή της, την κατά Ποροῦν παράλιον τῆς Θράκης χώραν του Καντακουζηνού.

Η ευρύτερη περιοχή της Μπουρούς μπορεί να διαιρεθεί γεωγραφικά σε τρία τμήματα¹⁶:

1. Η περιοχή γνωστή με τις ονομασίες «λίμνη Μπουρού» ή «Βιστωνίδα» ή «λίμνη του Πόρτο Λάγος», δηλαδή η «καθαυτό λίμνη», κατ' ακρίβεια λιμνοθάλασσα, γιατί και αυτή είχε πάντοτε φυσική επικοινωνία, έστω και έμμεση, με την θάλασσα. Την περιοχή αυτήν μπορούμε να την ορίσουμε ως το τμήμα που βρίσκεται βόρεια της παλαιάς εθνικής οδού Ξάνθης - Κομοτηνής, ορίζοντας ως νοτιότερο σημείο της τη γέφυρα που συνδέει τα δύο τμήματα της οδού, όπου βρίσκεται και το ανατολικότερο στόμιο επικοινωνίας της με την λιμνοθάλασσα. Το τμήμα αυτό στον χάρτη του 1901-1902 σημειώνεται ως *Buru gölü*, δηλαδή «Λίμνη της Μπουρού».

2. Η καθαυτό λιμνοθάλασσα, δηλαδή μία λιμνοθαλάσσια περιοχή που ορίζεται βόρεια από την παλαιά εθνική οδό Ξάνθης - Κομοτηνής, δυτικά από τον οικισμό του Πόρτο Λάγος (παλαιότερα *Καραγάτς*), ανατολικά από τις ακτές και νότια από την νότια απόληξη του στενού πορθμού που χωρίζει την Βιστωνίδα από τη θάλασσα. Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει τις μικρότερες λιμνοθάλασσες ή ιχθυοτροφεία, γνωστά ως α) «Λαγός» ή «Λίμνη Πόρτο Λάγος» ή τουρκικά «Ταουσσαντζίκ», β) «Νταλιάνι» (ή πιο λόγια «Δαλιάνι») και γ) «Καραπτσιά ή Καραψέ». Εκτός από το τοπωνύμιο «Νταλιάνι», που στους σύγχρονους χάρτες δηλώνει την ανατολικότερη λιμνοθάλασσα, τα όρια των δύο άλλων υδρωνυμίων δεν είναι πάντα εύκολο να καθοριστούν, καθώς η τοποθεσία *Λαγός* μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει και όλη την λιμνοθαλάσσια αυτήν περιοχή, ενώ όχι σπάνια ακόμη και ολόκληρη η λίμνη Βιστωνίδα ονομάζεται (από τον οικισμό του Πόρτο Λάγος που βρίσκεται στην είσοδό της) και ως «λίμνη του Πόρτο Λάγος», ακριβώς όπως στη βυζαντινή εποχή ονομάστηκε *Μπουρού* από τον οικισμό των *Πόρων*, στα νότια της λίμνης. Γενικά όμως ως λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος δηλώνεται συνήθως η δυτικότερη λιμνοθάλασσα που επικοινωνεί με τη λίμνη, εμβαδού περίπου 2.750 στρεμ.¹⁷

Ο χάρτης του Οθωμανικού Γενικού Επιτελείου Στρατού του 1901-1902 ση-

¹⁶ Για την τοπογραφία της περιοχής χρησιμοποιήσαμε, εκτός από διάφορους σύγχρονους χάρτες, τον οθωμανικό χάρτη της Γεωγραφικής Υπηρεσίας του Οθωμανικού Γενικού Επιτελείου Στρατού του 1901-1902, *Erkân-ı harbiye-yi Umumiye. Rumeli-i şahane haritası. [Dersaadet]: Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye da'iresi beşinci fen şubesi matbaası, 1317 [1901/1902], φ. [5.] (17) Gümülcine [Komotini] (18) Karaağaç [Lagos] (23) Paşmaklı (Ahi Çelebi) [Smoljan] (24) Kavala. Βλ. *Harvard Map Collection*, Harvard University Library, Cambridge, Massachusetts, <http://nrs.harvard.edu/urn-3:FHCL:922806?n=11>.*

¹⁷ E. Koutrakis, Ath. Tsikliras, Ap. Sinis, «Temporal variability of the ichthyofauna in a Northern Aegean coastal lagoon (Greece). Influence of environmental factors», *Hydrobiologia* (2005) 543, 246.

μειώνει στην περιοχή αυτήν μόνο τρεις ενδείξεις: α) *Kara ağac*, το οποίο ταυτίζεται με τον οικισμό του *Καραγάτς*, δηλαδή το σημερινό Πόρτο Λάγος, στην νότια ακτή του στενού πορθμού ξηράς που χωρίζει την λίμνη από την θάλασσα. β) *Manastir dalyani*, το οποίο σημαίνει στα τουρκικά «Ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) της Μονής (Βατοπεδίου)». Η ένδειξη αυτή σημειώνεται ακριβώς απέναντι από την θέση του οικισμού Καραγάτς, και συγκεκριμένα στην βόρεια ακτή της νησίδας που σήμερα είναι γνωστή ως «Αντά Μπουρού» και αποτελεί την μεγαλύτερη από το σύμπλεγμα νησίδων της λίμνης, εμβαδού 1.787 στρεμ.. γ) *Mubayaa iskelesi*, δηλαδή «Σκάλα της αγοράς, εμπορική σκάλα, ιχθυόσκαλα», επειδή προφανώς εκεί γινόταν η αγοραπωλησία των ψαριών που αλιεύονταν στη λίμνη. Η τελευταία τοποθεσία βρίσκεται στις ανατολικές ακτές της σημερινής λιμνοθάλασσας «Νταλιάνι».

Τα τοπωνύμια *Λάγος*, *Λαγός* και *Ταουσαντζίκ* ανάγονται στο νεολατινικό τοπωνύμιο *Lago* < προσηγ. *lago* «λίμνη», που χρησιμοποιούνταν από λατινόφωνους (Ιταλούς, Βενετσιάνους, Γενουάτες κ.λπ.) για την ονομασία της λίμνης Βιστωνίδας. Το ίδιο τοπωνύμιο έδωσε και την ονομασία στον οικισμό *Πόρτο Λάγος* < νεολατ. *Porto lago* «αβαθές, ρηχό λιμάνι» < *porto* «λιμάνι» + *lago* «λίμνη, αβαθή νερά»¹⁸. Το υδρωνύμιο *Lago*, το οποίο στις νεολατινικές διαλέκτους προφερόταν ως [λαγο] ταυτίστηκε στα ελληνικά με το προσηγορικό *λαγός*, πβ. τον τύπο *Πόρτο Λαγώ/ Πόρτο Λαγό* που καταγράφεται παλαιότερα¹⁹, με αποτέλεσμα να προέλθει το υδρωνύμιο *Λαγός*, πβ. και τον οικισμό *Λάγος* που απαντά μέχρι το 1951 τουλάχιστον στην ίδια θέση²⁰. Από την ταύτιση *Λάγο* = «λαγός» προήλθε και το τελικό -ς (*Πόρτο Λάγος*), που δεν υπήρχε στο αρχικό οικωνύμιο *Πόρτο Λάγο* < *Porto lago*. Το ελλ. *Λαγός* στη συνέχεια μεταφράστηκε στα τουρκικά από τους τουρκόφωνους ομιλητές, που δεν γνώριζαν την σημασία του νεολατ. *lago* ως *tanşan* «λαγός». Η κατάληξη *cik* στο υδρωνύμιο *Ταουσαντζίκ* είναι υποκοριστική (τουρκ. *tanşancik* «μικρός λαγός». Σε χάρτες της περιοχής²¹, η ίδια περιοχή υπ' αρ. 2 χωρίζεται σε δύο λιμνοθάλασσες, στη «λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος» και στη «λιμνοθάλασσα Νταλιάνι».

3. Η καθαυτό (ανοικτή) θαλάσσια περιοχή (όρμος του Πόρτο Λάγος), γνωστή με διάφορες ονομασίες, όπως «Κόλπος του Πόρτο Λάγος», «Βιστωνικός κόλπος», «Κόλπος του Καραγάτς» κ.λπ. Στον οθωμανικό χάρτη του 1901-1902 δηλώνεται ως *Kara ağac körfezi* «Κόλπος του Καραγάτς». Στην ευρύτερη αυτήν καθαρά

¹⁸ Χ. Συμεωνίδης, *Ετυμολογικό Λεξικό των Νεοελληνικών Οικωνυμίων*, τ. Β', Λευκωσία-Θεσσαλονίκη 2010, λ. 14672 και 9155, σ. 1176 και 794.

¹⁹ Χ. Συμεωνίδης, ό.π., λ. 9155, σ. 794.

²⁰ Χ. Συμεωνίδης, ό.π., λ. 9155, σ. 794.

²¹ Βλ. Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ΚΠΕ Βιστωνίδας, Σέλινο Ξάνθης 2009, 3, χάρτης «Τα κανάλια που ενώνουν τη λίμνη με τη θάλασσα».

θαλάσσια περιοχή σημειώνονται οι ενδείξεις: *Dalyan* («Ιχθυοτροφείο»), στην νότια ακτή της νησίδας «Αντά Μπουρού» που βρέχεται απευθείας από την θάλασσα, *Küçük göl* «Μικρή λίμνη» στην νοτιοδυτική ακτή του πορθμού, η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή λιμνοθάλασσα «Αλυκές», *Burğaz dalyanı*, δηλαδή «Ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) του Πύργου» στην δυτική ακτή της ίδιας λιμνοθάλασσας «Αλυκές», *Bi-yük göl* «Μεγάλη λίμνη», λίγο δυτικότερα από τις δύο άλλες θέσεις, η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή λιμνοθάλασσα «Λάφρη». Τέλος στην απέναντι (ανατολική) ακτή του κόλπου του Καραγάτς σημειώνεται η ένδειξη *Fener burumu* «Ακρωτήριο Φανάρι», δηλαδή του φάρου, η οποία δηλώνει και το νοτιοανατολικότερο σημείο του κόλπου, όπου προφανώς υπήρχε φάρος, που έδωσε το όνομα στο ακρωτήριο.

Η πρώτη περιοχή δεν επικοινωνεί απευθείας με την θάλασσα (Θρακικό Πέλαγος - περιοχή 3), αλλά έμμεσα, μέσω της λιμνοθάλασσας περιοχής 2, με την οποία έχει επικοινωνία σε τρία σημεία: ένα φυσικό στόμιο, που υπήρχε ανέκαθεν και είναι κάτω από τη γέφυρα της Εθνικής οδού και ανατολικά, ένα τεχνητό στόμιο στη δυτική πλευρά της και ένα άλλο φυσικό στόμιο μεταξύ των δύο προαναφερομένων²².

Πρέπει επίσης να σημειώσω ότι μόνο οι περιοχές 1 και 2 εμφανίζονται να δηλώνονται ως «Λίμνη Μπουρού» (ή «Βιστωνίδα»), δεν είναι μάλιστα σπάνιο όλη η περιοχή 1 + 2 να θεωρείται μία ενιαία λίμνη-λιμνοθάλασσα, υπό την ονομασία *Μπουρού* ή *Βιστωνίδα*. Αντίθετα δεν έχω εντοπίσει καμία περίπτωση, όπου η θάλασσα περιοχή 3 να δηλώνεται ως «λίμνη Μπουρού»²³.

Απομένει στη συνέχεια να τοποθετήσουμε το βιβάριο «Μεγάλο Βασιλικό», που δωρίζει ο Ιωάννης Ούγγλεσης στην Μονή Μεγίστης Λαύρας, σε κάποιο από τα τρία παραπάνω τμήματα 1-3 της ευρύτερης περιοχής της λίμνης.

Ένα σημαντικό στοιχείο, το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση του προβλήματος, είναι η εντολή του Ι. Ούγγλεση στο χρυσόβουλλο της Μεγίστης Λαύρας «να εκμεταλλεύονται [οι μοναχοί] όλη την παραγωγή του βιβαρίου, δηλαδή ψάρια και χταπόδια, σουπιές, όστρακα και ό,τι άλλο βρίσκεται» («како да се динари на въ(х) не носе w(т) тоган ловища, тъкмо рибе и хоботнице, сипеке, каменице що се наиде»)²⁴.

²² Π. Δελιμάνη και Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδα», *Πρακτικά 10ου Διεθνούς Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2004, *Δελτίο της Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρείας*, 36 (2004), 990. Για την ακριβή θέση των καναλιών βλ. τον παραπάνω χάρτη «*Τα κανάλια που ενώνουν τη λίμνη με τη θάλασσα*», Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδα*, όπ.π., 3.

²³ Η παραπάνω γεωγραφική διαίρεση φαίνεται και στον χάρτη του ΚΠΕ Βιστωνίδα, βλ. Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδα*, όπ.π., 3, όπου η περιοχή 1 δηλώνεται με την ονομασία «*Λίμνη Βιστωνίδα*», η 2 με τις ονομασίες «*Λ/Θ Πόρτο Λάγος*» και «*Λ/Θ Νταλιάν*» (όπου Λ/Θ = Λιμνοθάλασσα), και η 3 με την ονομασία «*Όρμος Πόρτο Λάγος*».

²⁴ Πβ. και την γαλλική μετάφραση του χωρίου από τον Μ. Lascaris, όπ.π., 11: «*et pour le soulagement des moines, lesquels n'auront absolument pas le droit d'exploiter le vivier pour de l'argent*,

Το έγγραφο προσδιορίζει επακριβώς το είδος της θαλάσσιας αλιείας που προερχόταν από το βιβάριο σε ψάρια (χωρίς να καθορίζει το είδος τους), *χταπόδια*, *σουπιές* και *στρείδια*. Ο λόγος που κάνει από τη μία πλευρά γενική αναφορά σε ψάρια, και από την άλλη ειδική σε «*χταπόδια*, *σουπιές* και *στρείδια*» είναι ότι τα δεύτερα καθαρά θαλάσσια προϊόντα (*χταπόδια*, *σουπιές*) ενδιέφεραν ιδιαίτερα τους μοναχούς λόγω των νηστειών. Οι νηστείες που ισχύουν στο Άγιον Όρος (και στην Ορθόδοξη Εκκλησία γενικότερα) διαχωρίζουν γενικά τα αλιευτικά προϊόντα σε δύο κατηγορίες:

α. Στα ψάρια, τα οποία στο Άγιον Όρος τρώγονται σε ημέρα κατά την οποία δεν υπάρχει νηστεία (π.χ. Σαββατοκύριακο).

β. Στα μαλάκια (*χταπόδια*, *σουπιές*, *οστρακόδερμα* κ.λπ.), τα οποία καταλύονται επί πλέον και κατά τις νηστήσιμες ημέρες, όταν επιτρέπεται κατάλυση οίνου και ελαίου, όπως Σαββατοκύριακα της Μ. Τεσσαρακοστής, νηστεία Χριστουγέννων, Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή όταν εορτάζεται κάποιος σημαντικός άγιος κ.λπ.²⁵.

Μέχρι σήμερα τα βασικά είδη μαλακίων, που καταναλώνονται στο Άγιον Όρος, είναι δύο, τα *χταπόδια* και οι *σουπιές*. Έτσι δικαιολογείται απόλυτα το ενδιαφέρον των μοναχών της Μονής Μεγίστης Λαύρας να εξασφαλίσουν μία σταθερή πηγή για τέτοιου είδους θαλάσσια προϊόντα. Όμως, τα *χταπόδια* και οι *σουπιές* είναι είδη θαλάσσιας αλιείας, τα οποία δεν υπάρχουν ούτε μπορούν να υπάρξουν μέσα στην λίμνη της Μπουρού (τμήμα 1) ή στην λιμνοθαλάσσια περιοχή της (τμήμα 2), αλλά αποκλειστικά και μόνο στην θαλάσσια περιοχή έξω από αυτήν (τμήμα 3), διότι δεν τους επιτρέπουν κυρίως η αλατότητα του νερού της λίμνης, αλλά και διάφοροι άλλοι παράγοντες. Αναλυτικά οι παράγοντες αυτοί είναι:

α. *Αλατότητα*. Είναι καθολικά αποδεκτό για την καθαυτό λίμνη Μπουρού ότι στο νότιο τμήμα της είναι υφάλμυρη λιμνοθάλασσα, ενώ στο υπόλοιπο λίμνη. Στο βόρειο λιμναίο τμήμα της περιοχής που ορίσαμε ως 1 απουσιάζει εντελώς η

mais seulement d'en retirer les poissons, poulpes, seiches et huîtres qui s'y trouveraient, ...».

²⁵ Για την κατάταξη των μαλακίων («οστρακοδέρμων») στα εδέσματα που καταλύονται όταν υπάρχει «*κατάλυσις οίνου και ελαίου*», βλ. το βυζαντινό Τυπικό της αυτοκράτειρας Ειρήνης Δούκαινας για την Μονή Κεχαριτωμένης στην Κωνσταντινούπολη (1107-1118 μ.Χ.): «*Κεφ. μς'. Περί τῆς ἐν ταῖς λιταῖς [= καθημερινές] ἡμέραις τροφῆς: Ἡ δὲ τροφή ὑμῶν ἔσται ἐν ταῖς λιταῖς ἡμέραις κατὰ τὸ ἄριστον, Τρίτη μὲν καὶ Πέμπτη καὶ Σαββάτω καὶ Κυριακῇ ἐδέσματα δύο ἢ τρία, εἰ τῇ καθηγουμένη δοκοίη, δι' ἰχθύων καὶ τυροῦ, ἐν δὲ τῇ Δευτέρᾳ δύο ἢ τρία δι' ὀσπρίων ἐμμητῶν σὺν ἐλαίῳ καὶ ὀστρακοδέρμων, εἰ εὐρίσκοντο, τετράδι τε καὶ Παρασκευῇ δύο ἢ τρία ἐδέσματα δι' ὀσπρίων ἐμμητῶν σὺν ἐλαίῳ καὶ λάχανων ὁμοίως*», «*Ἰχθυοφαγήσετε δὲ ἐν τῇ ἀγία ταύτῃ ἑορτῇ [του Ευαγγελισμού], ὡς εἴρηται, ἐάν μὴ τῇ ἀγία καὶ Μεγάλῃ Ἑβδομάδι συνδράμη, τότε γάρ τοῖς ὀστρακοδέρμοις χρῆσθεσθε μόνοις*», «*Ἰπλὴν εἰ μὲν ἐν Τετράδι τῶν λοιπῶν ἡμερῶν ἢ Παρασκευῇ συνδράμοι τό μνημόσυνον, ὀστρακοδέρμοις καὶ μόνοις ἐστιαθήσονται*» (P. Gautier, «Le Typicon de la Théotokos Kécharitôménè», *Revue des Études Byzantines* 43 [1985], 93 [στ. 1325], 95 [στ. 1379], 119 [στ. 1773]). Με την ονομασία *οστρακόδερμα* εννοούνται όχι μόνο τα ὄστρακα, αλλά και όλα τα μαλάκια.

θαλάσσια αλιεία σε ψάρια ή μαλάκια, καθώς τα νερά είναι γλυκά, αφού το τμήμα αυτό τροφοδοτείται από τρεις ποταμούς, τον Κόσυνθο, τον Κομπάτο και τον Ασπροπόταμο (Τραύο), ενώ δέχεται και τα νερά αρκετών μικρότερων χειμάρρων της περιοχής²⁶.

Όσον αφορά το νότιο τμήμα της λίμνης (δηλαδή το νότιο τμήμα της περιοχής που ορίσαμε ως 1), όταν η στάθμη της πέφτει, το θαλασσινό νερό που είναι βαρύτερο από το γλυκό μπαίνει στη λίμνη, μέσω των καναλιών, έρχοντας στον πυθμένα, ενώ παράλληλα εξέρχεται γλυκό νερό από την επιφάνεια. Θαλασσινό νερό μπαίνει επίσης λόγω της πτώσης της στάθμης της λίμνης από την εξάτμισή της, της παλίρροιας και των νότιων ανέμων²⁷. Έτσι η λίμνη στο τμήμα αυτό γίνεται υφάλμυρη, ανάλογα με τις μετακινήσεις του νερού από και προς αυτήν. Όμως ούτε τα υφάλμυρα νερά του νοτίου τμήματος ευνοούν την εμφάνιση χταποδιών εκεί, καθώς το χταπόδι «δεν ανέχεται χαμηλές αλατότητες (γι' αυτό δεν εμφανίζεται στα γλυκά και υφάλμυρα νερά). Προτιμά περιοχές όπου η αλατότητα κυμαίνεται μεταξύ 32 και 40 ppt.»²⁸, ενώ η αλατότητα της θάλασσας έχει τιμή περίπου 36‰. Ούτε και σουπιές μπορούν να εμφανιστούν, καθώς η σουπιά ζει σε θαλάσσια νερά με ανάλογη τιμή αλατότητας²⁹. Αντίθετα, σύμφωνα με μετρήσεις σε 7 σταθμούς που καλύπτουν όλη τη λίμνη Βιστωνίδα, η μέση τιμή της αλατότητας στην λίμνη κυμαίνεται για την περίοδο Ιανουάριος - Μάιος από 2,9‰ τον Ιανουάριο, μέχρι 1,5‰ τον Μάιο. Η μέση τιμή της αλατότητας, για την περίοδο Ιούνιος - Δεκέμβριος, κυμαίνεται από 3,08‰ τον Ιούνιο, μέχρι 11,5‰ τον Σεπτέμβριο³⁰. Δηλαδή υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα στην μέση τιμή αλατότητας της λίμνης (1,5-11,5‰) και στην μέση

²⁶ Θ. Σ. Κουσουρή, *Οι Λίμνες στην Ελλάδα (4/6. Θράκη και Θεσσαλία), Μαρτυρίες και Καταγραφές*, Αθήνα 2014, 12, Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, όπ.π., 2-4, Π. Δελημάνη και Γ. Ξειδάκης, όπ.π., 990.

²⁷ Π. Αγγελίδης, Ν. Κωτσοβίνος, «Η Αλατότητα της Βιστωνίδας: ένα Δυναμικό Μοντέλο της Χρονικής και Χωρικής Μεταβολής της Αλατότητας λόγω Διακυμάνσεων Εισροών Ποταμών και Θάλασσας – Η Ευεργετική Επίδραση της Κατασκευής του Φράγματος Ιάσμου στη Διαχείριση της Αλατότητας της Λίμνης», Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Λίμνη Βιστωνίδα: Καταγραφή της κατάστασης, αποκατάσταση και ολοκληρωμένη προστασία για το μέλλον», Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ξάνθης, 21/11/2008, Ξάνθη, 3. Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, όπ.π., 2-3.

²⁸ Ι. Καπάκος, *Στοιχεία αλιευτικής βιολογίας του κοινού χταποδιού (octopus vulgaris)*, πτυχιακή εργασία στο Τμήμα Ιχθυοκομίας - Αλιείας του ΤΕΙ Μεσολογγίου, Μεσολόγγι 2001, 10, βλ. και Ι. Εμμανουήλ, *Στοιχεία βιολογίας και βιομετρίας του octopus vulgaris*, πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Μεσολογγίου, Τμήμα Ιχθυοκομίας - Αλιείας, Μεσολόγγι 1999, 21: «Η αλατότητα κυμαίνεται από 32-40 ppt στις περιοχές όπου απαντάται το είδος».

²⁹ Στο εγχειρίδιο του Ελληνικού Κέντρου Θαλασσιών Ερευνών (<https://kkeram1441.files.wordpress.com/2009/06/ceb55cebaseb8ceb5.pdf>) αναφέρεται (σ. 38) ότι η σουπιά ζει στα λιβάδια της Posidonia, η οποία αναπτύσσεται σε αλατότητα περίπου 38‰ (σ. 13).

³⁰ Γ. Γκίκας, Μελέτη του υδατικού οικοσυστήματος της Βιστωνίδας, διδ. διατρ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Ξάνθη 2002, 73 κ.εξ.

τιμή αλατότητας που απαιτείται για την εμφάνιση χταποδιών (32-40%). Επιπλέον, κατά την περίοδο Ιανουάριος - Μάιος η μέγιστη τιμή αλατότητας καταγράφηκε στις 24.3.1999 στο σταθμό Β7 (στα νότια της λίμνης) και ήταν 3,4%, ενώ η ελάχιστη 0,6% στις 24/3/99 στην επιφάνεια του σταθμού Β3. Κατά την περίοδο (Ιούνιος-Δεκέμβριος) η μεγαλύτερη τιμή αλατότητας 31,4% παρατηρείται στο σταθμό Β6 (βυθός), ο οποίος βρίσκεται ακριβώς στο διάυλο που ενώνει το νότιο τμήμα της περιοχής 1 με την λιμνοθαλάσσια 2, και η μικρότερη 1,8%, στο σταθμό Β1 (επιφάνεια) στο βορειότερο σημείο ερεύνης της λίμνης³¹. Δηλαδή παρατηρούμε ότι, ακόμη και η μέγιστη τιμή αλατότητας (31,4%) στο πιο ευνοϊκό για την αλατότητα νότιο σημείο της περιοχής 1, δηλαδή ακριβώς στον φυσικό διάυλο όπου το θαλασσινό νερό εισέρχεται σε αυτήν, δεν φτάνει την ελάχιστη τιμή αλατότητας που απαιτείται για την ύπαρξη χταποδιών ή σουπιών, δηλαδή 32%, καθώς η θάλασσα έχει αλατότητα 36%³².

Ολόκληρη η λίμνη παρουσιάζει κατά τους μισούς περίπου μήνες του έτους σχεδόν μηδενική αλατότητα, που θα καθιστούσε παντελώς αδύνατη την λειτουργία ιχθυοτροφείου χταποδιών και σουπιών. *«Όπως είναι φανερό τους χειμερινούς μήνες, όπου οι παροχές των ποταμών είναι μεγάλες ηλίμνη ξεπλένεται από το αλάτι που περιέχει ... Τους καλοκαιρινούς μήνες που δεν υπάρχουν βροχοπτώσεις και η εισροή νερών στην λίμνη από τα ποτάμια είναι μηδενική, η θάλασσα εισχωρεί στον πυθμένα της λίμνης με τον μηχανισμό της αλμυρής σφίγνας και συνεπώς, οι τιμές της αλατότητας της λίμνης αυξάνουν και αρχίζει να δημιουργείται στρωμάτωση. Το φθινόπωρο δε, λίγο πριν τις πρώτες βροχές, τους μήνες Σεπτέμβριο, Οκτώβριο και Νοέμβριο, η αλατότητα της λίμνης παίρνει τις μέγιστες τιμές της»³³.*

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα χταπόδια και οι σουπιές δεν μπορούν να ζήσουν σε κάποιο τμήμα της περιοχής 1. Όμως ούτε στο λιμνοθαλάσσιο τμήμα 2 μπορούν να ζήσουν, διότι και στα νερά αυτού του τμήματος η αλατότητα, αν και αυξημένη σε σχέση με την «καθαυτό» λίμνη, πάλι κυμαίνεται (σήμερα) μεταξύ 7,1 και 33,5 psu³⁴, δηλαδή σε κλίμακα που δεν ευνοεί την παραμονή χταποδιών και σουπιών. Τα νερά του τμήματος αυτού είναι υφάλμυρα. Όμως τα χταπόδια δεν ανήκουν στην κατηγορία των «ευρύαλων ειδών», δηλαδή αυτών που μπορούν να

³¹ Γ. Γκίκας, Μελέτη του υδατικού οικοσυστήματος της Βιστωνίδας, όπ.π., 73.

³² Π. Αγγελίδης και Ν. Κωτσοβίνος, «Η Αλατότητα της Βιστωνίδας», όπ.π., 19.

³³ Π. Αγγελίδης και Ν. Κωτσοβίνος, «Η Αλατότητα της Βιστωνίδας», όπ.π., 19. Ανάλογη μέση τιμή αλατότητας για την λίμνη από 0,4 μέχρι 14 εμφανίζεται και σε άλλες μελέτες, όπως π.χ. Θ. Σ. Κουσουρής, *Οι Λίμνες στην Ελλάδα*, 20. Βλ. και εικόνα «Η μεταβολή της αλατότητας στη Βιστωνίδα το 1995 Πηγή: Κωτσοβίνος Ν., Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Δ.Π.Θ.», στο Εγχειρίδιο για τη Βιστωνίδα του ΚΠΕ, Π. Ντούμας, όπ.π., 3.

³⁴ Βλ. Ε. Koutrakis, Ath. Tsikliras, Ap. Sinis, «Temporal variability of the ichthyofauna...», όπ.π., 252. Η έρευνα αυτή αφορούσε τη λιμνοθάλασσα του Πόρτο Λάγος.

επιβιώσουν και στα τρία είδη υδάτων (αλμυρά, υφάλμυρα και γλυκά), όπως π.χ. το ευρύαλο χέλι, η τσιπούρα, το λαυράκι, η μουρμούρα κ.λπ., που όντως αλιεύονται στο νότιο λιμνοθαλάσσιο τμήμα της λίμνης.

β. *Βάθος*. Με βάση τις ιχθυολογικές μελέτες για τα χταπόδια, «το άριστο αλιευτικό πεδίο, από άποψη αριθμού και βάρους των αλιευμάτων είναι μεταξύ 25 και 50 μέτρων βάθος»³⁵. Αντίθετα η λίμνη Βιστωνίδα είχε μέσο βάθος το έτος 1833 2,358 μέτρα, το 1949 2,350 μέτρα και το 1970 2,348 μέτρα³⁶, ενώ το βαθύτερο σημείο της φθάνει μόλις τα 3,80 μέτρα³⁷, δηλαδή και το βάθος της δεν ευνοεί την παρουσία χταποδιών. Οι επιστημονικές μελέτες που ασχολούνται με την λίμνη την ονομάζουν πάντοτε «αβαθή»³⁸. Το ίδιο ισχύει και για τη σουπιά, καθώς στον Βιστωνικό Κόλπο, δηλαδή στην θαλάσσια περιοχή νότια της Βιστωνίδας, στο τμήμα του Θρακικού Πελάγους που καθορίζεται από τα λιμάνια Φαναρίου, Ίσμαρου και Μαρώνειας, «η σουπιά (*S. officinalis*), αλιεύεται με μανωμένα δίχτυα ... σε βάθη από 3 ως 6 m»³⁹. Ακόμη μικρότερο (1 μέτρο) και άρα λιγότερο ευνοϊκό για χταπόδια και σουπιές είναι το μέσο βάθος στη θαλάσσια περιοχή 2⁴⁰.

γ. *Μορφολογία των ακτών και του υποστρώματος*. Την παρουσία χταποδιών αποκλείει και η μορφολογία των ακτών της λίμνης, καθώς, σύμφωνα με τις γεωλογικές μελέτες, «η νότια περιοχή των ακτών της λίμνης Βιστωνίδας αποτελείται στο μεγαλύτερο μέρος της από ομαλές ακτές, χαμηλού αναγλύφου, με βλάστηση κατά θέσεις, που προστατεύονται από αναχώματα»⁴¹. «Στο μεγαλύτερο μέρος περιμετρικά της λίμνης, σε επίπεδες εκτάσεις εποχιακά κατακλυζόμενες με γλυκό ή υφάλμυρο

³⁵ Ι. Καπάκος, *Στοιχεία αλιευτικής βιολογίας του κοινού χταποδιού*, ό.π., 10.

³⁶ Π. Δελημάνη, Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδας», ό.π., 993, Π. Ντούμας, Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας, ό.π., 1.

³⁷ Γ. Γκίκας, *Μελέτη του υδατικού οικοσυστήματος της Βιστωνίδας*, ό.π., 19, Θ. Σ. Κουσουρή, *Οι Λίμνες στην Ελλάδα*, 12. Ο Π. Ντούμας, ό.π., 1, δίνει μέσο βάθος 2,5 μ. και μέγιστο 3,7 μ.

³⁸ Π. Δελημάνη, Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδας», ό.π., 988, 990: «Η λίμνη Βιστωνίδα είναι μια αβαθής παράκτια λίμνη».

³⁹ Α. Αργύρη, Αρ. Καλλιανιώτης (ΕΘ.Ι.Α.Γ.Ε.–Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας), «Παραγωγή ανά μονάδα αλιευτικής προσπάθειας των κυριότερων ειδών της παράκτιας αλιείας στην περιοχή του τεχνητού υφάλου Φαναρίου Ροδόπης (Θρακικό Πέλαγος)», *Πρακτικά 12ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιχθυολόγων*, Δράμα 13-16 Οκτωβρίου 2005. Σύμφωνα με το εγχειρίδιο του Ελληνικού Κέντρου Θαλασσίων Ερευνών (<https://kkeram1441.files.wordpress.com/2009/06/ceb5cebaceb8ceb5.pdf>), 38, η σουπιά ζει «από λίγα μέτρα μέχρι και πάνω από 100 μέτρα βάθος».

⁴⁰ Ε. Koutrakis, Ath. Tsikliras, Αρ. Sinis, «Temporal variability of the ichthyofauna...», ό.π., 246, οι οποίοι αναφέρονται στη λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος.

⁴¹ Π. Δελημάνη και Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδας», ό.π., 994. Βλ. και τον χάρτη στη σελ. 20 του εγχειριδίου του ΚΠΕ Βιστωνίδας, όπου οι νότιες παράκτιες περιοχές της λίμνης, που βρίσκονται στη αμεσότερη και μεγαλύτερη επαφή με τα θαλάσσια ύδατα που εισέρχονται στην λίμνη, καταγράφονται ως «υγρολίβαδα-αλμυρόβαλτοι».

νερό, σχηματίζονται βάλτοι και αλυμρόβαλτοι»⁴². Αντίθετα το χταπόδι προτιμά τις βραχώδεις περιοχές, επειδή εκεί βρίσκει υλικά για την κατασκευή θαλαμιών και περισσότερη τροφή⁴³.

δ. *Μικρότερη αλατότητα των νερών της λίμνης σε παλαιότερες εποχές*. Στην σημερινή εποχή παρατηρείται σοβαρή αύξηση της αλατότητας των νερών της λίμνης⁴⁴. Την εποχή που εκδόθηκε το χρυσόβουλλο του 1371, το θαλασσινό νερό που εισέρρεε στην λίμνη ήταν λιγότερο από αυτό που εισέρει σήμερα, αφού η λίμνη επικοινωνούσε τότε με τη θάλασσα μόνο με δύο στόμια και μόνο στη δεκαετία του 1950 κατασκευάστηκε η τρίτη δυτική τεχνητή διόδος της λίμνης προς τη θάλασσα, μήκους 1.500 μέτρων και πλάτους 25 μ.⁴⁵. Το γλυκό νερό που εισέρει σήμερα στην λίμνη (ο όγκος της λίμνης σε νερό είναι περίπου 100.000.000 κυβικά μέτρα, ο όγκος των νερών που πέφτουν κάθε χρόνο στη λίμνη από τα ποτάμια είναι κατά μέσο όρο περίπου 400.000.000 κ.μ.) είναι επίσης λιγότερο από παλιά, καθώς έχουμε αύξηση των χερσαίων τμημάτων των δέλτα των ποταμιών που χύνονται στην λίμνη, λόγω της πρόσχωσης με τα φερτά τους⁴⁶. Αρκετά σημαντική είναι με την παρέλευση του χρόνου η εξαφάνιση βόρειων (δηλαδή γλυκών) υδάτινων τμημάτων της λίμνης και η προχώρηση της βόρειας ακτογραμμής προς νότον. «Οι ακτές στο βόρειο-βορειοδυτικό άκρο της λίμνης Βιστωνίδας (εκβολές Κοσύνθου) εμφανίζουν πρόσχωση και προώθηση. Όμοια διαμόρφωση παρατηρείται και βορειοανατολικά. Η πρόσχωση των ακτών σε ολόκληρη την περιοχή αυτή είναι μεγάλη, της τάξεως 1000-2000 m στο χρονικό διάστημα 1833-1970»⁴⁷. «Έτσι, σταδιακά, διαμορφώθη-

⁴² Θ. Κουσουρής, *Οι Λίμνες στην Ελλάδα*, 16.

⁴³ Στ. Κατσανεβάκης, Ευ. Μητρογιάννη, Γ. Βερροϊόπουλος, «Αξιοποίηση της εμπειρικής γνώσης των αλιέων στη θαλάσσια έρευνα: το παράδειγμα του κοινού χταποδιού (*Octopus vulgaris*)», *Πρακτικά 12ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιχθυολόγων*, Δράμα 13-16 Οκτωβρίου 2005, 90-91.

⁴⁴ Π. Ντούμας, Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας, όπ.π., 2-3, 14.

⁴⁵ Βλ. τα τρία κανάλια επικοινωνίας της λίμνης με τη θάλασσα στο σχήμα 3.2 «Η Βιστωνίδα και το σύστημα των καναλιών σύνδεσης με το Θρακικό Πέλαγος», Γ. Γκίκας, όπ.π., 21, όπου με τα στοιχεία Γ = Κανάλι 22, Δ = Κανάλι 23 δηλώνονται τα παλιότερα φυσικά κανάλια και με το στοιχείο Ε = Κανάλι 27 το σύγχρονο τεχνητό κανάλι. Πβ. επίσης Π. Δελημάνη, Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδας», όπ.π., 990-991, Θ.Σ. Κουσουρής, *Οι Λίμνες στην Ελλάδα*, όπ.π., 12, Π. Ντούμας, Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας, όπ.π., 2-3.

⁴⁶ Π. Αγγελίδης, Ν. Κωτσόβινος, «Η Αλατότητα της Βιστωνίδας», όπ.π., 2-3. Βλ. και Π. Δελημάνη και Γ. Ξειδάκης, όπ.π., 991: «οι κοίτες ροής των χειμάρρων έχουν αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια από ανθρώπινες επεμβάσεις» και 993: «Ανατολικά, στις εκβολές του Κομψάτου, παρατηρείται συνεχής και έντονη πρόσχωση σε βάρος της λίμνης, της τάξεως 1500 m για το χρονικό διάστημα 1833-1970».

⁴⁷ Βλ. Π. Δελημάνη, Γ. Ξειδάκης, «Γεωμορφολογικές μεταβολές ακτών λίμνης Βιστωνίδας», όπ.π., 992-993 και «Χάρτη μεταβολής της ακτογραμμής της λίμνης Βιστωνίδας για τα έτη 1833, 1949 και 1970», 992, σχ. 4, όπως και χάρτη του εγχειριδίου του ΚΠΕ Βιστωνίδας, Π. Ντούμας, όπ.π., 18.

κε μια κλειστή λιμνοθάλασσα με επιφάνεια αρκετά μεγαλύτερη από τη σημερινή. Την μεγάλη εξάπλωση της λίμνης κατά το παρελθόν μαρτυρούν σήμερα τα λιμναία στρώματα (μαύρη άργιλος με κοχύλια) που συναντώνται στις γεωτρήσεις, σε βάθος μέχρι 30 μ., περιμετρικά από αυτήν και σε αρκετή απόσταση από τη σημερινή της όχθη», «σύμφωνα με πρόσφατους υπολογισμούς, από το 1970 μέχρι το 2007, ο όγκος της λίμνης έχει μειωθεί κατά 23.000.000 κ.μ., δηλαδή κατά 21,5%!»⁴⁸.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, όταν ο Ιωάννης Ούγκλεσης εξέδωσε το έγγραφο για τη Μονή Μεγίστης Λαύρας, το γλυκό νερό στην λίμνη ήταν αρκετά περισσότερο από ό,τι σήμερα, όπως επίσης και το αλμυρό αρκετά λιγότερο. Με απλά λόγια στο παρελθόν η Βιστωνίδα ήταν περισσότερο λίμνη και λιγότερο λιμνοθάλασσα, και άρα οι συνθήκες σε αυτήν ήταν ακόμη πιο ακατάλληλες για την αλιεία χταποδιών και σουπιών.

Η απουσία χταποδιών και σουπιών από τα τμήματα 1 και 2 της Βιστωνίδας επιβεβαιώνεται και από τα είδη αλιείας και ιχθυοπανίδας, που καταγράφουν οι σύγχρονες ιχθυολογικές μελέτες που έχουν δημοσιευθεί μέχρι σήμερα για την λίμνη Μπουρού, στις οποίες δεν υπάρχει καμία αναφορά σε χταπόδια και σουπιές⁴⁹. Αντίθετα στη λίμνη έχουν καταγραφεί 43 είδη ψαριών του γλυκού νερού. Μέσω των καναλιών που επικοινωνούν με τη θάλασσα, μπαίνουν στην λίμνη και μερικά είδη κυρίως ευρύαλων ψαριών των υφάλμυρων νερών, όπως κέφαλοι, λαυράκια, τσιπούρες, γλώσσες, μουρμούρες, ποντογοβιοί και χέλια, τα οποία ανέρχονται σε 15, ώστε ο συνολικός αριθμός των ειδών της λίμνης να φτάνει στα 58⁵⁰. Η ιχθυοπανίδα της Βιστωνίδας χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες, με βάση τις τρεις κατηγορίες βιότοπων που εντοπίζονται σε αυτήν, δηλαδή στην ιχθυοπανίδα της λιμνοθάλασσας, της λίμνης και των ποταμών⁵¹. Στην ιχθυοπανίδα της λιμνοθάλασσας (περιοχές 2 και νότια 1) εμφανίζονται 22 είδη αλιείας, μεταξύ των οποίων δεν υπάρχουν χταπόδια και σουπιές. Από τα 22 αυτά είδη τα 18 είναι ευρύαλα, δηλαδή ζουν και στα τρία είδη υδάτων (αλμυρών, υφάλμυρων και γλυκών) και μόνο τα 4 θαλάσσια. Στην ιχθυοπανίδα της Βιστωνίδας επικρατούν τα ευρύαλα είδη, όπου φυσικά δεν ανήκουν τα χταπόδια και οι σουπιές.

Χταπόδια και σουπιές δεν αναφέρονται στα είδη αλιείας ακόμη και στο νο-

⁴⁸ Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, όπ.π., 2, 16.

⁴⁹ Βλ. π.χ. Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, όπ.π., 14, π. Ν. Κυνηγόπουλος, *Άγιος Νικόλαος: Το μετόχι της Ι.Μ.Βατοπαιδίου στο Πόρτο Λάγος Εάνθης*, διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1999, 27-30, Α. Γκόγκος, «Οι λιμνοθάλασσες της Ροδόπης ιχθυοτροφεία εθνικού πλούτου και πολύτιμων ζωικών τροφίμων», *Θρακική Επετηρίδα* 1 (1980), 260-262 κ.λπ.

⁵⁰ Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδας*, όπ.π., 14.

⁵¹ Βλ. π. Ν. Κυνηγόπουλος, «*Άγιος Νικόλαος: Το μετόχι της Ι.Μ.Βατοπαιδίου στο Πόρτο Λάγος Εάνθης*», διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1999, 27-30, βασίζεται στην «*Εκθεση για τη μελέτη της ιχθυοπανίδας, των αλιευτικών μεθόδων της αλιευτικής παραγωγής και της βιολογίας εμπορευσίμων ειδών, στο σύστημα Βιστωνίδα*», της ερευνητικής ομάδας Α. Σίνη, Θεσσαλονίκη 1985.

τιότερο λιμνοθαλάσσιο τμήμα 2, παρόλο που επικοινωνεί αμεσότερα με την ανοικτή θάλασσα σε σχέση με την λίμνη 1. Έτσι οι E. Koutrakis, Ath. Tsikliras, Ap. Sinis⁵², που πραγματοποίησαν ιχθυολογική έρευνα αποκλειστικά και μόνο στην λιμνοθάλασσα του Πόρτο Λάγος (μέσα στην 2), εμβαδού 2.750 στρεμμάτων, εντόπισαν σε αυτήν 35 είδη ψαριών (σε περίοδο 17 μηνών), χωρίς να αναφέρουν ανάμεσα σε αυτά χταπόδια ή σουπιές.

Σε αντίθεση όμως με τις μελέτες που αφορούν την λίμνη και την λιμνοθάλασσα της Βιστωνίδας (τμήματα 1 και 2), τα χταπόδια και οι σουπιές καταγράφονται μέσα στα 10 πρώτα σε ποσότητα είδη θαλάσσιας αλιείας σε ιχθυολογικές στατιστικές μελέτες για την καθαρά θαλάσσια περιοχή του Βιστωνικού Κόλπου (περιοχή 3). Μεταξύ 74 συνολικά ειδών ψαριών, 6 ειδών καρκινοειδών και 4 κεφαλόποδων (= χταπόδια, σουπιές, καλαμάρια κ.λπ.), δηλαδή συνολικά 84 ειδών αλιείας, αλιευμένων από 1.9.1997 έως 30.9.1999 στην θάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου, το χταπόδι (*octopus vulgaris*) καταγράφεται ως το 6ο σημαντικότερο και η σουπιά (*sepiaria officinalis*) ως το 9ο σημαντικότερο είδος αλιείας⁵³. Μάλιστα το χταπόδι είναι ένα από τα 7 σταθερά είδη, που δεν παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις στο δείκτη παρουσίας τους κατά τη διάρκεια του χρόνου. Η σουπιά παρουσιάζει πολύ μεγάλους δείκτες παρουσίας τους μήνες Μάρτιο (88,3) και Απρίλιο, όταν αποτελεί είδος - «στόχο» για τους αλιείς που εκμεταλλεύονται τις μεγάλες συγκεντρώσεις της κοντά στις ακτές για αναπαραγωγή⁵⁴, δηλαδή στους δύο μήνες που διαρκεί και η νηστεία της Μ. Τεσσαρακοστής.

Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις, εύκολα συνάγεται το συμπέρασμα ότι το ιχθυοτροφείο «Golemi Vasilik», που δωρήθηκε στη Μονή Μεγίστης Λαύρας, δεν βρισκόταν σε γλυκά νερά (λίμνες, ποτάμια κ.λπ.), αλλά σε θαλάσσια. Βρισκόταν δηλαδή έξω από τις λιμνιαίες και λιμνοθαλάσσιες περιοχές 1 και 2, αλλά μέσα στον θαλάσσιο όρμο της Βιστωνίδας, στην περιοχή 3, διότι διαφορετικά δεν θα είχε νόημα η αναφορά στην τοποθεσία *Πόρους*, δηλαδή της πόλης που βρισκό-

⁵² «Temporal variability of the ichthyofauna...», όπ.π., 248-250.

⁵³ Βλ. Πίν. Ι «τα σημαντικότερα είδη που αλιεύονται στην περιοχή του Βιστωνικού Κόλπου και ο δείκτης παρουσίας τους (Dp) ανά μήνα, για την περίοδο Σεπτέμβριος 1997-Οκτώβριος 1999», Α. Αργύρη, Αρ. Καλλιανιώτης (ΕΘ.Ι.Α.Γ.Ε.-Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας), «Παραγωγή ανά μονάδα αλιευτικής προσπάθειας των κυριότερων ειδών της παράκτιας αλιείας στην περιοχή του τεχνητού υφάλου Φαναρίου Ροδόπης (Θρακικό Πέλαγος)», *Πρακτικά 12ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιχθυολόγων*, Δράμα 13-16 Οκτωβρίου 2005. Η έρευνα αφορούσε την παρακολούθηση του τεχνητού υφάλου Φαναρίου Ροδόπης (που βρίσκεται στην έξοδο του Βιστωνικού Κόλπου [3] νοτιοανατολικά της Βιστωνίδας) και πραγματοποίησε καταγραφή της αλιευτικής απόδοσης των σκαφών (καταγράφηκαν 124 συνολικά σκάφη), με συνεντεύξεις αλιέων στα λιμάνια Φανάρι, Ίμερος και Μαρώνεια, δηλαδή στα λιμάνια που περιβάλλουν την περιοχή πόντισης του υφάλου του Βιστωνικού Κόλπου.

⁵⁴ Α. Αργύρη, Αρ. Καλλιανιώτης, «Παραγωγή ανά μονάδα αλιευτικής προσπάθειας...», όπ.π.

ταν στην είσοδο της λίμνης. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από τις παρατηρήσεις ότι «στο βυθό της θάλασσας [του όρμου της Βιστωνίδα], κοντά στην ακτή, υπάρχουν εκτεταμένα λιβάδια ποσειδωνίας»⁵⁵, θαλάσσιος χώρος όπου κατεξοχήν ζουν οι σουπιές⁵⁶. Οι σύγχρονες ιχθυολογικές έρευνες στην περιοχή του Βιστωνικού Κόλπου και του ακρωτηρίου του Φαναρίου απέδειξαν ταυτόχρονα ότι η αλιεία της σουπιάς παρουσιάζει εκεί έντονη εποχικότητα στους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο και επίσης ότι πραγματοποιείται έντονη αλίευση του χταποδιού (με το εργαλείο των βολκών)⁵⁷. Έτσι επιβεβαιώνουν το χρυσόβουλλο του Ι. Ούγγλεση για την Μεγίστη Λαύρα, που αναφέρεται σε αλιεία χταποδιών και σουπιών, με σκοπό την κατανάλωση στις νηστήσιμες περιόδους.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το βιβάριο, που παραχωρήθηκε στην Μεγίστη Λαύρα από τον Ι. Ούγγλεση, ήταν θαλάσσιο και δεν βρισκόταν μέσα στην λίμνη ή στην λιμνοθάλασσα της Μπουρού. Στην συνέχεια θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε ακριβέστερα την θέση του βιβαρίου μέσα στην θάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου.

Η θέση του βιβαρίου *Golem Vasilik* θα πρέπει να αναζητηθεί σε ένα από τα ταλιάνια και στις λιμνοθάλασσες, που εμφανίζονται παλαιότερα στην θάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου. Στον χάρτη του 1901-1902 του Οθωμανικού Γενικού Επιτελείου Στρατού, στην θάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου («*Karağac körfezi*» δηλώνεται στον χάρτη) εμφανίζονται τα εξής ταλιάνια και λιμνοθάλασσες:

α) Ένα «*Dalyan*» (νταλιάνι, ιχθυοτροφείο) σημειώνεται επάνω στην νότια ακτή της νησίδας Αντά Μπουρού, χωρίς να σημειώνεται ο ιδιοκτήτης του. β) Στη συνέχεια δυτικά σημειώνεται η λιμνοθάλασσα *Küçük göl*, που στα τουρκικά σημαίνει «μικρή λίμνη», η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή λιμνοθάλασσα «Αλυκές». γ) Περίπου στην δυτική ακτή της *Küçük göl* σημειώνεται το *Burğaz dalyanı*, δηλαδή «ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) του Πύργου». δ) Πιο δυτικά σημειώνεται η λιμνοθάλασσα *Büyük göl*, που στα τουρκικά σημαίνει «μεγάλη λίμνη» και η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή λιμνοθάλασσα «Λάφρη». Δεν σημειώνεται στον χάρτη η σημερινή λιμνοθάλασσα «Λαφρούδα», η οποία σήμερα βρίσκεται λίγο δυτικότερα από την λιμνοθάλασσα *Λάφρη*.

Είναι δυνατόν να προτείνουμε την ταύτιση του βιβαρίου *Golemi Vasilik* με ένα από τα τοπωνύμια αυτά, με βάση τις εξής παρατηρήσεις.

Το τοπωνύμιο (υδρωνύμιο) *Golemi Vasilik* αποτελεί ένα ημιμεταφραστικό δάνειο από τα ελληνικά στα σλαβικά των σλαβόφωνων κατοίκων της περιοχής.

⁵⁵ Π. Ντούμας, *Τα μυστικά της λίμνης Βιστωνίδα*, όπ.π., 9.

⁵⁶ Εγχειρίδιο του Ελληνικού Κέντρου Θαλασσίων Ερευνών (<https://kkeram1441.files.wordpress.com/2009/06/ceb5cebaseb8ceb5.pdf>), λήμμα *Σουπιά*, σ. 38.

⁵⁷ Α. Αργύρη, Αρ. Καλλιανιώτης, «Παραγωγή ανά μονάδα αλιευτικής προσπάθειας», όπ.π.

Σωστά ήδη ο Lascaris το ανάγει σε ένα ελληνικό *Μέγα Βασιλικόν* (βιβάριον)⁵⁸. Οι σλαβόφωνοι ομιλητές μετέφρασαν στην γλώσσα τους την ελληνική λέξη *Μέγα* (*golem* = «μέγας»), ενώ άφησαν αμετάφραστο το δεύτερο συστατικό *Βασιλικόν*. Το ελληνικό τοπωνύμιο *Μέγα Βασιλικόν* έχει ως βάση του το επίθετο *βασιλικός*, δηλαδή «του βασιλέα, του αυτοκράτορα», το οποίο προσδιόριζε το ουσιαστικό *βιβάριον*. Με την συνηθισμένη ελλειπτική χρήση του ους, *βιβάριον* προέκυψε το τοπωνύμιο *Βασιλικόν*. Στο ελληνικό *Βασιλικόν* προστέθηκε και ο προσδιορισμός *Μέγα*, προφανώς για να διακριθεί από ένα άλλο *βασιλικόν βιβάριον*, το οποίο βρισκόταν δίπλα του και ήταν μικρότερο. Η χρήση των προσδιορισμών *μεγάλο-μικρό* για τοπωνύμια που δηλώνουν όμοιους γεωγραφικούς χώρους και βρίσκονται πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, αλλά διαφέρουν ως προς το μέγεθος, είναι φαινόμενο πολύ συχνό. Κατά συνέπεια θα πρέπει να αναζητήσουμε το τοπωνύμιο *Golemi Vasilik* σε κάποια λιμνοθάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου, για την οποία χρησιμοποιείται ο προσδιορισμός *μέγας*, σε αντιδιαστολή προς κάποια άλλη μικρότερη.

Η μοναδική λιμνοθάλασσα στον Βιστωνικό Κόλπο με την επωνυμία *Μεγάλη* είναι η *Büyük göl* του χάρτη του 1901-1902, όπου τουρκ. *büyük* = «μεγάλη» και *göl* = «λίμνη», που ταυτίζεται με την σημερινή λιμνοθάλασσα *Λάφρη*. Η ονομασία *Büyük göl* δίνεται σε αντιδιαστολή προς την *Küçük göl* (*küçük* = «μικρός»), που βρίσκεται ανατολικότερα σε πολύ κοντινή απόσταση και ονομάζεται σήμερα «Αλυκές», γνωστή και ως λιμνοθάλασσα Νέας Κεσσάνης, τμήμα της οποίας λειτουργεί σήμερα σαν αλυκή. Πράγματι, ανάμεσα στις δύο λιμνοθάλασσες *Büyük* και *Küçük göl* σημειώνεται στον χάρτη του 1901-1902 ιχθυοτροφείο με την ένδειξη *Burğaz dalyanı*, δηλαδή «Ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) του Πύργου». Η ονομασία *Πύργος* χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα για να δηλώσει έναν λόφο, βόρεια της λίμνης *Büyük göl* (*Λάφρης*). Ιχθυοτροφείο σημειώνεται και στην είσοδο της ίδιας λίμνης, με την ένδειξη *ιχθ. Λάφρης*, αλλά στην πλευρά της θάλασσας (και όχι της λιμνοθάλασσας), σε χάρτη της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (ΓΥΣ) του 1938⁵⁹, σε αντίθεση με τις άλλες λιμνοθάλασσες του ίδιου χάρτη, όπου η ένδειξη του ιχθυοτροφείου σημειώνεται μέσα στις λιμνοθάλασσες.

Η υπόθεση για την ταύτιση της θέσης του βιβαρίου *Golem Vasilik* με κάποιο ιχθυοτροφείο που βρισκόταν στην θαλάσσια περιοχή μπροστά στην λιμνοθάλασσα *Büyük göl*, σημερινή *Λάφρη*, ενισχύεται και από τις εξής παρατηρήσεις:

α. Η λιμνοθάλασσα αυτή βρισκόταν σε κοντινή απόσταση (λίγων χιλιομέτρων) δυτικά από το κάστρο των Πόρων, ώστε να δικαιολογείται ο προσδιορισμός της στην περιοχή τους («*στους Πόρους*»), που εμφανίζεται στο έγγραφο του Ιωάννη Ούγκλεση, με παράλληλη έλλειψη αναφοράς σε «λίμνη της Πουρού», καθώς δεν εντάσσεται άμεσα στην περιοχή της λίμνης. Πράγματι η λιμνοθάλασσα *Λάφρη*

⁵⁸ «Deux “Chrysobulles” Serbes pour Lavra», όπ.π., 11.

⁵⁹ Κλ. 1:50.000, φύλλο 213, «Μέση».

βρίσκεται κατά την Πορούν παράλιον τῆς Θράκης χώραν, για να χρησιμοποιήσουμε το παραπάνω χωρίο του Καντακουζηνού.

β. Η θέση της Λάφρης δυτικότερα της Βιστωνίδας, στις δυτικές ακτές του Βιστωνικού Κόλπου, είναι πιο ευνοϊκή για τους Αγιορείτες μοναχούς, καθώς όσο μεταβαίνουμε προς τις ανατολικότερες λιμνοθάλασσες αυξάνεται η απόσταση από την έδρα τους, στην συγκεκριμένη περίπτωση την Μονή Μεγίστης Λαύρας.

γ. Η τοποθεσία Πύργος, με την οποία δηλώνεται ο λόφος που υπάρχει ακριβώς βόρεια της λιμνοθάλασσας Λαφρη⁶⁰, ο οποίος έδωσε και το όνομά του στο ταλιάνι της περιοχής (τουρκ. *Burğaz talyanı* στον χάρτη του 1901-1902), παραπέμπει σε προϋπαρξη πύργου και υποδεικνύει την σημασία που είχε για το κράτος το συγκεκριμένο σημείο, ώστε να ενδιαφερθεί για την οχύρωσή του (πβ. το τοπωνύμιο Βασιλικόν που παραπέμπει σε βασιλική κτήση).

δ. Η ταύτιση του βιβαρίου Μεγάλο Βασιλικό (*Golemi Vasilik*) με την λιμνοθάλασσα Λάφρη ενισχύεται και από την αναφορά του ηγεμόνα (στο ίδιο έγγραφο) στην επέκταση της εξουσίας του σε παραθαλάσσιες περιοχές: «όσο ο Θεός θελήσει να βασιλεύσω και να κυριαρχήσω και να εξουσιάσω στις παραθαλάσσιες χώρες»⁶¹. Η διατύπωση αυτή υποδεικνύει ότι το βιβάριο που δωρίζει ο ηγεμόνας ήταν παραθαλάσσιο, κάτι που ταιριάζει με την τοποθεσία της Λάφρης, σε αντίθεση με την Βιστωνίδα, που έχει περισσότερο τα χαρακτηριστικά λίμνης. Θα πρέπει να δεχθούμε ότι ο ηγεμόνας είχε επεκτείνει μέχρι το έτος 1371 και λίγο πριν την εκστρατεία του κατά των Τούρκων, την κυριαρχία του στην θάλασσα του Βιστωνικού Κόλπου.

ε. Η λιμνοθάλασσα Λάφρη βρίσκεται σε άμεση και μόνιμη επαφή με τη θάλασσα, σε αντίθεση με την Βιστωνίδα, που, «αν και λίμνη, παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα της επικοινωνίας με την λιμνοθάλασσα Λαγού, με αποτέλεσμα το βόρειο τμήμα της να έχει «γλυκά» νερά ενώ το νότιο αλμυρά, φιλοξενώντας ευρύαλα είδη στην ιχθυοπανίδα της»⁶². Σήμερα μέσα στην Λάφρη ζουν ευρύαλα είδη (κέφαλοι, τσιπούρες, χέλια, λαυράκια, γλώσσες και καβούρια) και απουσιάζουν είδη του γλυκού νερού⁶³.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σε ολόκληρη την λιμναία, λιμνοθάλασσα και θαλάσσια περιοχή της λίμνης Βιστωνίδας (στο σύνολο των περιοχών 1, 2 και 3) σημειώνεται ένα ακόμη ιχθυοτροφείο. Πρόκειται για το ιχθυοτροφείο της Μονής Βατοπεδίου, που ως «*Manastir dalyanı*» «ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) του Μοναστηριού» σημειώνεται στην περιοχή 2, στη βόρεια ακτή της νησίδας Αντά Μπουρού, απέναντι

⁶⁰ Βλ. χάρτη ΓΥΣ του 1938, κλ. 1:50.000, φύλλο 213, «Μέση».

⁶¹ Βλ. Μ. Lascaris, «Deux “Chrysobulles” Serbes pour Lavra», 11-12.

⁶² Μ. Ζουρνατζίδης, *Σύνθεση και εκτίμηση της αλιευτικής παραγωγής των παράκτιων λιμνών της Βόρειας Ελλάδας*, μεταπτυχιακό στην Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2016, 5, 7, 18.

⁶³ Μ. Ζουρνατζίδης, *όπ.π.*, 58.

από τον οικισμό του Καραγάτς (Πόρτο Λάγος). Η θέση του νησιού και του ιχθυοτροφείου της Μονής Βατοπεδίου επάνω στον χάρτη ταυτίζονται με αυτήν του νησιού και ιχθυοτροφείου που αναφέρει ο Στίλπων Κυριακίδης: «είναι η Μπουρού, το νησάκι δηλαδή, όπου είναι κτισμένα τα λίγα σπίτια του περίφημου ιχθυοτροφείου της Θράκης, ακριβώς αντίκρυ στην είσοδο, στον πόρο της λίμνης, απ' όπου πήρε και το όνομα. Είναι δε πολύ κοντά στο Λάγος, μόλις δύο χιλιόμετρα»⁶⁴. Γενικά η είσοδος της λίμνης έπαιξε από παλιά κεντρικό ρόλο στην αλιείωση των ιχθύων, πβ. την παρατήρηση του Πιρί Ρεϊς (16ος αι.): «Κατά κει βρίσκεται η λίμνη Μπουρού που είναι πολύ πλούσια σε ψάρια. Στο έμπα της λίμνης στήνουν δίχτυα για να ψαρέψουν»⁶⁵.

Διαπιστώνεται μία ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στο χρυσόβουλλο της Μονής Μεγίστης Λαύρας και σε αυτό της Μονής Βατοπεδίου, όσον αφορά την διατύπωση για τον τρόπο εκμετάλλευσης των βιβαρίων που δωρίζονται από τον Ηγεμόνα. Το χρυσόβουλλο της Μεγίστης Λαύρας γράφει «να εκμεταλλεύονται [οι αδελφοί] όλη την παραγωγή του βιβαρίου, δηλαδή ψάρια και χταπόδια, σουπιές, όστρακα και ό,τι άλλο βρίσκεται», δηλαδή εξατομικεύει το είδος της αλιείας ως προς τα μαλάκια, ενώ το χρυσόβουλλο της Μονής Βατοπεδίου αναφέρει αόριστα: «... βιβάριον ... τέλειον και όλόκληρον μετά πάσης τής αρχαίας προνομής και περιοχής αυτού, και τής έκ παντός γένους θαλαττίας αλιείας», δηλαδή αναφέρει ότι στην Μονή Βατοπεδίου θα ανήκει όλη η περιοχή του βιβαρίου, και επιπλέον και η θαλάσσια αλιεία του. Η αναφορά αυτή στην περίπτωση της Μονής Βατοπεδίου καλύπτει και τις δύο περιοχές 1 και 2, δηλαδή την λιμνιαία και την λιμνοθαλάσσια της λίμνης Βιστωνίδας. Με την αναφορά στην «λίμνη της Πορούς» εννοείται η λιμνιαία περιοχή 1, ενώ η αναφορά σε θαλάσσια αλιεία ταιριάζει με την λιμνοθαλάσσια περιοχή 2, όπου εισέρχονται ευρύαλα ψάρια, τα οποία ζουν και στα τρία είδη υδάτων (αλμυρά, υφάλμυρα και γλυκά) και μεταναστεύουν και στην περιοχή 1.

Για να κατανοήσουμε την ταυτόχρονη αναφορά του χρυσοβούλλου της Μονής Βατοπεδίου σε λίμνη και θαλάσσια αλιεία, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τους φυσικούς κανόνες, στους οποίους και μέχρι σήμερα στηρίζεται η αλιεία μέσα στην λίμνη. Όπως είναι γνωστό, τα αβαθή νερά του νότιου τμήματος της λίμνης προσφέρονται για ιχθυοτροφικές δραστηριότητες. Οι ειδικοί περιγράφουν ως εξής τις αρχές στις οποίες στηρίζεται η λειτουργία του οικοσυστήματος της λίμνης Βιστωνίδας και συνακόλουθα της αλιείας:

«Κατά την άνοιξη και ιδίως από τον Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο, πολυπληθή σμήνη ενδημικών ψαριών της θάλασσας, εισέρχονται από τους διαύλους στις λιμνοθάλασσες, όπου βρίσκουν ευνοϊκότερες συνθήκες διατροφής και διαβίωσης και επομένως ταχύτερης αναπτύξεως... Όταν το φθινόπωρο τα ψάρια ωριμάσουν γεννητικά

⁶⁴ Στ. Κυριακίδης, «Θρακικά ταξείδια: Μπορού, Καλέ, Αναστασιούπολις, Περιθεώριον», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος* 1931, 209.

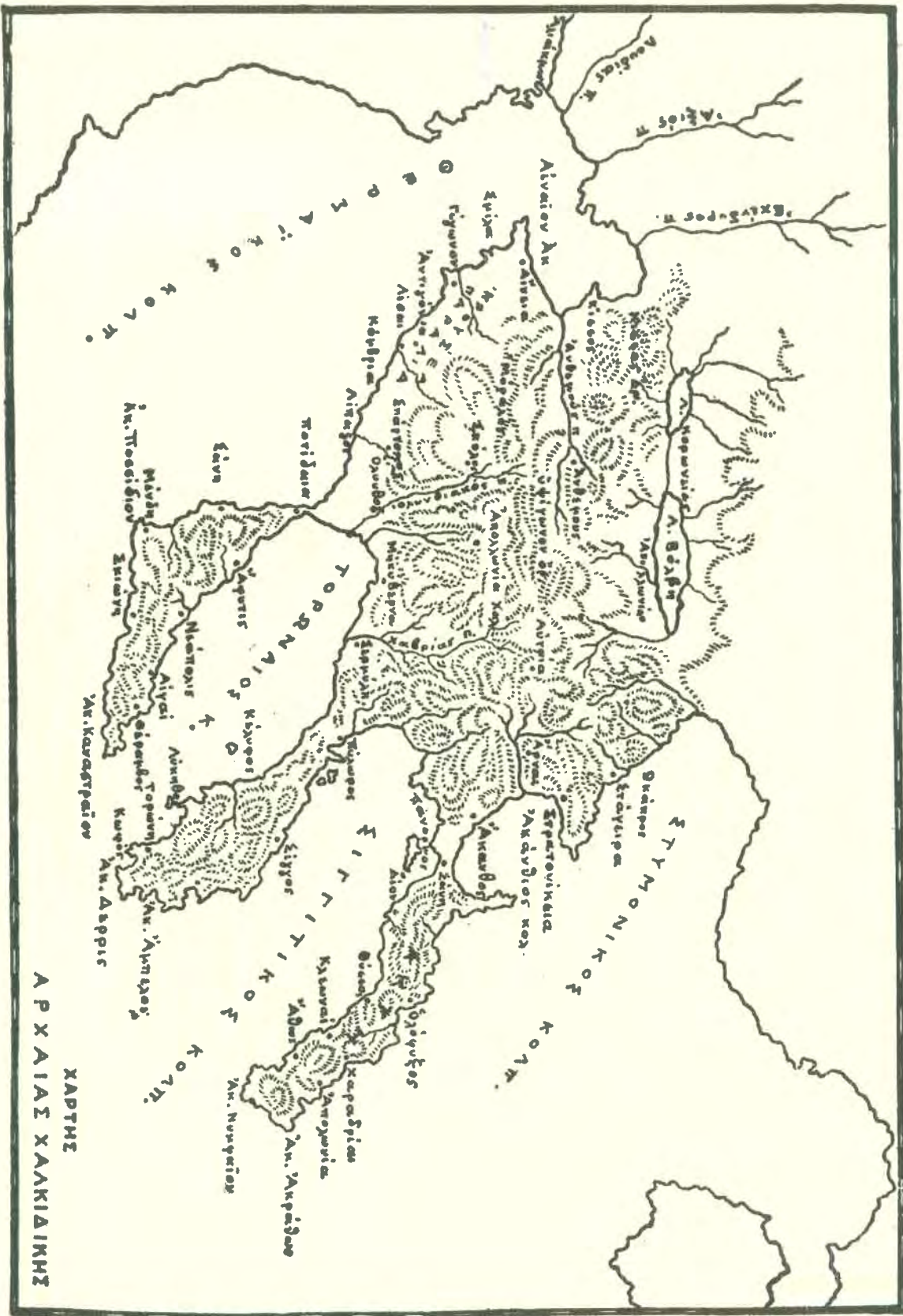
⁶⁵ Δ. Λούπης, «Ο Πιρί Ρεϊς (1465-1553) χαρτογραφεί το Αιγαίο», *όπ.π.*, 169.

νώθουν την ανάγκη της ωστοκίας και αναπαραγωγής, για την οποία όμως δεν υπάρχουν στις λιμνοθάλασσες οι κατάλληλες υδροβιολογικές προϋποθέσεις. Αυτή η ακατανίκητη δύναμη της διαιωνίσεως, αλλά κυρίως της επιβιώσεως, λόγω επιδεινώσεως των υδροβιολογικών συνθηκών την εποχή αυτή στις υδατοσυλλογές, τα αναγκάζει να εγκαταλείψουν την ιδιοτελή φιλοξενία των λιμνοθαλασσών και να επιστρέψουν στην μητέρα θάλασσα. Στο δρόμο όμως της επιστροφής το φράγμα των συλληπτικών εγκαταστάσεων και τα αλιευτικά εργαλεία των αλιεργατών θέτουν τέρμα στο βιολογικό τους κύκλο»⁶⁶.

Όταν λοιπόν το χρυσόβουλλο της Μονής Βατοπεδίου αναφέρεται ειδικά και προσθετικά («μετά πάσης τής θαλασσίας άλιείας») σε θαλάσσια αλιεία, δεν αναφέρεται σε αλιεία που γινόταν στην θάλασσα, αλλά στα ευρύαλα ψάρια που ζουν σε γλυκά, υφάλμυρα και αλμυρά υδάτινα περιβάλλοντα, τα οποία εισέρχονται στην λίμνη περιοδικά, όταν παύσει η ισχυρή ροή των ποταμίων υδάτων της (μετά τον Μάρτιο), και αγρεύονται μαζί με τα ψάρια του γλυκού νερού, όταν οι υδροβιολογικές συνθήκες μέσα στην λίμνη τα ανάγκαζαν να μετακινηθούν ξανά πίσω προς την θάλασσα.

Συμπερασματικά, από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι το βιβάριο «Μεγάλο Βασιλικό» (*Golemi Vasilik*), που δώρισε ο Ιωάννης Ούγγλεσης στην Μονή Μεγίστης Λαύρας το 1371, δεν βρισκόταν μέσα στην λίμνη Βιστωνίδα, αλλά στην θαλάσσια περιοχή του Βιστωνικού Κόλπου, νότια από την λίμνη. Θα μπορούσε να προσδιοριστεί ακριβέστερα στην περιοχή της λιμνοθάλασσας «Λάφρη», η οποία ονομαζόταν *Büyük göl* στην εποχή της τουρκοκρατίας, όπου σημειώνεται ιχθυοτροφείο σε παλαιούς και νεώτερους χάρτες.

⁶⁶ Α. Γκώγκος, «Οι λιμνοθάλασσες της Ροδόπης ιχθυοτροφεία εθνικού πλούτου και πολύτιμων ζωϊκών τροφίμων», *Θρακική Επετηρίδα* 1 (1980), 251-252.

ΧΑΡΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ